

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Autor: Ing. arch. Mgr. art. Ján Ptačin, ArtD.

Názov: Súbor umeleckých diel so zameraním na svetelný dizajn

Oponent: Mgr. art. Tomáš Berka

Vzhľadom ku skutočnosti, že som bol oslovený ako „oponent z praxe“, potrebujem zdôrazniť, že moja 25 ročná divadelná prax sa konala a ukončila pred 30 rokmi. Na tom, že sa niekto narodí skôr ako ostatní nie je nič záslužné – pripomínam to len preto, že v časoch minulých bol ešte svetelný dizajn v plienkach. Z tohto dôvodu sa môže prihodiť, že moje postrehy k predmetnej prednáške sa miestami môžu javiť ako zmätočné.

Na úvod si dovoľím pár viet na porovnanie s minulosťou. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch minulého storočia ovládla malé a stredné divadelné priestory tzv. "akčná scénografia" – čo voľne preložené znamenalo, že klasická dekorácia bola zredukovaná na nábytkové zostavy, pohyblivé horizonty, rôzne prírodné materiály na podlahe a manuálnu zručnosť samotných hercov pri prestavbách scény, zatiaľ čo kulisáci fajčili v šatni. V tomto scénografickom trende sa jednoznačne najďalej dostal Štefan Hudák ale najmä Jozef Ciller, ktorý bol za svoju scénografickú tvorbu viackrát významne ocenený.

Nasledovala ich moja generácia a po nás sa už postupne prechádzalo k sofistikovanejším scénografickým riešeniam a k výtvarnejším tendenciám v kreovaní divadelného priestoru.

Historický exkurz ukončím konštatovaním, že svetelná generálka v tých časoch bola v podstate nasmerovaná hlavne na nasvietenie mizanscén, jednotlivých hercov či celkov a so svetlom ako takým sa nijako zvlášť nekúzlilo.

Ján Ptačin – scénický a svetelný dizajnér – sa našťastie minulosťou zaoberať ani do nej vracieť nepotrebuje, nakoľko sa venuje súčasnému modernému divadlu a nielen jemu. Nedočkavo a zároveň s uspokojením som si prezrel ukážky z jeho tvorby, v ktorej svetlo výrazne modeluje priestor a nepochybne je rovnocenným partnerom scénografovi aj tvorcovi kostýmov. Ak sa k takej trojici – v prípade Jána Ptačina i dvojici - pridá aj nápaditá choreografia a hudba – režisér si príde na svoje a divák následne taktiež.

Jedna poznámka – je mi jasné, že nie každá inscenácia potrebuje alebo znesie expresívny pohyb a svetlo, že na to aby vzniklo niečo podobné ako atraktívne predstavenie súboru Debris Company s názvom „Únos Európy“ treba šťastnú

zhodu okolností a tvorcov. Takáto priaznivá konštelácia sa nepochybne najčastejšie vyskytuje v prípade hudobno-tanečného, či alternatívneho divadla. V tejto súvislosti by ma však zaujímalo, kde je - a či vôbec – hranica využiteľnosti moderného svetelného dizajnu. Ako sa takýto pohľad na funkciu svetla a svetelných efektov dá aplikovať napríklad pri klasickej opere – mám na mysli nie hudbu, ale skôr tradičnú režijnú a dramaturgickú koncepciu. Je jasné, že „bednárikovské“ videnie ani Votavove scénografie k operám s moderným svietením problém nemali – hovorím však napríklad o tradičnej Predanej neveste, Turandot alebo Nabucco pokiaľ nie sú adaptované a prenesené do súčasnosti. Mám za to, že ani dnes sa experiment nedá použiť vo všeobecnosti a v každej inscenácii. Podobne ako sa akčná scénografia v minulosti len ťažko dala uplatňovať v Rusalke či Aide. Aký je dnes zástoj moderného svetelného dizajnu v takýchto prípadoch? Ako by si s takou pracovnou ponukou Ján Ptačin poradil? Asi nie som celkom v obraze - ale inscenuje sa dnes ešte vôbec tradičná opera s tradičnou štylizovanou alebo popisnou dekoráciou? Ján Ptačin nám okrem „Únosu Európy“ ponúka ešte ukážky z predstavenia Hellerovej „Hlavy XXII“. Na to aby som tento vizuálne atraktívny nitriansky počín mohol posúdiť komplexne, by som samozrejme musel vidieť celé predstavenie. Ale i to málo, čo z jeho fotografií videl ma presvedčilo, že scénografické a svetelné riešenie sa aj v prípade tejto známej predlohy posunulo do vyššieho levelu, než za našich čias. Scéna Michala Lošonského je menej popisná, oprostená od dobových reálií, narába neraz až so sureálnymi prvkami a výrazne ju dotvára Ptačinov svetelný dizajn. Divákovi, ktorý je súčasťou hracieho priestoru nepodsúvajú všetko na lopate ale ponechávajú mu dostatok príležitostí na vlastnú imagináciu. Mám za to, že tu bola odvedená skvelá práca.

Zhodou okolností som túto hru pred viac ako tromi desiatkami rokov realizoval s režisérom Stanom Párnickým na Novej Scéne, a už vo svojej dobe vzbudila značný rozruch – ani nie tak hereckými či inými výkonmi – ale skôr ako dramaturgický titul, za minulého režimu takmer nevídaný. Scénu utváralo - ako inak - „akčné“ preskupovanie vojenských postelí, debien a reálnych svietidiel z pristávacej letiskovej plochy a ako horizont a baldachýn nám poslúžil obrovský padák z druhej svetovej vojny. Zo svetelnej generálky mi nadhlo v pamäti uviazla situácia, keď sme ako jediný zdroj bieleho svetla použili zozadu prežiarený padák a pod ním v úplnej tme blikali iba červené pristávacie lampy. Ovládol nás doslova omračujúci pocit z našej nevídanej vynachádzavosti, v invencie a geniality a dlho sme sa z tohto nesmrteľného svetelného počínu nedokázali spamätať. Ako málo vtedy stačilo nám divadelníkom k pocitu tvorivého naplnenia. Z dnešnej nitrianskej inscenácie by sme vtedy zrejme boli trochu zaskočení.

Ján Ptačin nám však popri divadle predkladá aj ukážku zo svojej mimo-divadelnej tvorby – a tou je svetelný dizajn dvoch prírodných priestorov – podzemných jaskýň Dachstein a Belianskej jaskyne. Teší ma to dvojnásobne, keďže prednedávnom, pri oponentúre habilitačnej práce Michala Lošonského, som apeloval na pedagógov katedry scénografie, aby svojich študentov orientovali a snád' i pripravili - aj na mimodivadelné aktivity, ktoré ich v praxi nepochybne čakajú. Priznám sa, že jaskyne ma vtedy ani nenapadli – ale z praxe viem, že popri filme, televízii, reklamách a eventoch sa scénografi uplatňujú i na kultúrnych festivaloch, umeleckých inštaláciách ako sú „Biele noci“ v Bratislave a Košiciach, svetových výstavách či dokonca pri otváraní olympijských hier – vid' fascinujúci Londýn.

Ptačinove svetelné riešenia jaskýň, popri umnom a rafinovanom svetelnom akcentovaní podzemných prírodných krás, rátajú aj s kultúrnymi aktivitami v týchto atraktívnych priestoroch. V tom druhom prípade by som u svetelného výtvarného riešenia uprednostňoval striedme a uvážlivé narábanie s farbami. V prípade, že v jaskyni zaznie vážna hudba - prírodný vápenec by som podľa typu hudby prifarboval nenápadne a skôr monochromaticky. Spomínam to preto, že ako turista som pred pár rokmi zavítal do obrovských podzemných jaskýň v masíve Gibraltaru, kde sme sa pomaly prepracovávali až k ústrednému „dómu“ určenému - podobne ako v prípade Belianskej jaskyne – na koncertné predstavenia. Nádherný priestor bol nasvietený veľmi decentne až do okamihu, keď nás sprievodca zatúžil odmeniť za dlhé putovanie podzemím a predviedol nám slávnostný svetelný repertoár všetkých farieb. To skutočne nemusel – táto „svetelná nádhera“ nie nepodobná Disneylandu nás doslova vyhnala z podzemia a druhú polovicu prehliadky sme už vôbec nevnímali. Podobne som sa donedávna večer čo večer z terasy môjho domu neveriacky pozeral na Bratislavský hrad nasvietený na fialovo. Tento typ svietenia by som radšej prenechal populárnej hudbe, súkromným večierkom a vidieckym plesom alebo cirkusom. Verím, že erudovaným a citlivým výtvarníkom, medzi ktorých Jána Ptačina nepochybne radím, sa také niečo prihodiť nemôže.

Ale aby som zase zbytočne netáral. Úlohou oponenta je upozorniť na nedostatky alebo nezodpovedané otázky v predkladanej práci. V prípade Jána Ptačina mi však sarkazmus, irónia či kritické slová prídu ako nepatričné.

Je zjavné, že Ján Ptačin vie čo robí, pri svojej práci používa rozum aj cit rovnakým dielom a na jeho práci a dizajnoch je to vidieť na prvý a dokonca aj na ostatné pohľady.

Je skvelé, že profesia svetelného dizajnéra sa v našom divadelnom i mimo divadelnom priestore udomácnila, že Divadelná fakulta a katedra scénografie jej vyčlenila náležitý priestor a vážnosť a že dnešní scénografi ju považujú za rovnocennú profesiu so svojou. V prípade Jána Ptačina sa neraz dokonca obe

tieto disciplíny kumulujú v jednej osobe – čo je nepochybne výhra. Myslím že výhrou bude i jeho pedagogické pôsobenie.

Rád by som mu do života zaželel, aby v rámci možností odolal komerčným ponukám a pasciam, neprijímal zbytočné kompromisy – napriek tomu, že v kolektívnom kumšte to nie je vôbec jednoduché - a aby zo svojich umeleckých vízií a nárokov nikdy a za žiadnych okolností nepoľavil.

V Bratislave 7.októbra 2019

Mgr. art. Tomáš Berka

